NOORD-BRABANT

RED DE BOERENLANDVOGELS

#Provinciale Staten

De natuur van het boerenland is jullie verantwoordelijkheid

Vogelbescherming NEDERLAND

RED DE BOERENLANDVOGELS

Inhoud

Voorwoord 2

Onze oproep aan de provincie Noord-Brabant 3

1. Boerenlandvogels, landelijk en in Noord-Brabant 5
   - 1.1 De landelijke situatie 5
   - 1.2 Achteruitgang in Noord-Brabant 8
   - 1.3 Sombere vooruitzichten 9
2. Boerenlandvogels, hun leefgebieden en bedreigingen 12
   - 2.1 Agrarische landschappen 12
   - 2.2 Snelle verandering 13
   - 2.3 Broedvogels van het boerenland 14
   - 2.4 Maatregelen voor herstel van boerenlandvogels 16
3. Verplichtingen, instrumenten en het huidige beleid 19
   - 3.1 Internationale verplichtingen van Nederland 19
   - 3.2 Taakverdeling tussen de rijksoverheid en provincies 21
   - 3.3 Provinciale instrumenten voor bescherming boerenlandvogels 22
   - 3.4 Beleidsanalyse Noord-Brabant 22

Voorwoord

Ben ik de enige die hunkert naar een rijker Nederland? En met rijker bedoel ik dan niet onze financiële positie maar een rijker landschap, een rijkere biodiversiteit aan bodemleven, planten, insecten en boerenlandvogels! Een gevarieerder landschap vol leven, geuren en kleuren, waar het heerlijk leven, werken en recreëren is. Gelukkig niet, want iedereen die ik spreek, boeren, burgers en buitenlui, ondersteunen het Deltaplan voor Biodiversiteitsherstel, een brede maatschappelijke beweging met het doel samen de biodiversiteit te herstellen en het landschap weer te laten sprankelen (zie samenvoorbiodiversiteit.nl).

Het gaat al jaren mis met die biodiversiteit. Door schaalvergroting en intensivering zijn grote delen van ons eens zo natuurrijke boerenland veranderd in een monotoon productielandschap. Vlinders, wilde bijen, bloemen en boerenlandvogels zijn er verdwenen. Om mijn favoriet eruit te pikken: de altijd aanwezige, hoog in de lucht zingende veldleeuwerik! Deze zangvogel behoorde in de jaren zeventig van de vorige eeuw, toen ik biologie studeerde, met zo'n 700.000 broedparen tot een van de meest algemene vogelsoorten. Daarvan zijn er nu amper 35.000 over. De veldleeuwerik is helaas de regel, geen uitzondering. Dat doet pijn. Ik mis ze. En het kan anders! Met uw inzet. Want met de komende provinciale verkiezingen kunnen we een fantastische stap zetten voor de bijna verdwenen veldleeuwerik en andere boerenlandvogels. De provincie is namelijk verantwoordelijk voor een groot deel van het natuurbeleid, ook in het boerenland.

Met een ambitieus beleid is de biodiversiteit op het boerenland te redden. Boeren en natuurorganisaties laten al zien dat het echt anders kan. Hun initiatieven verdienen de volle steun van de provincie. En de provincie kan nog veel meer doen om boerenlandvogels te redden. In deze brochure leest u hoe. Provincies kunnen bovendien effectief samenwerken met het Rijk waar met de huidige minister van LNV ook een positieve koers is ingezet op het gebied van biodiversiteitsherstel en natuurinclusieve landbouw. Nu het Europees beleid nog, zodat de intensivering van de landbouw niet verder aangejaagd wordt en subsidies aan boeren gekoppeld worden aan hun inspanningen voor biodiversiteitsherstel.

Politieke beïnvloeding begint bij ons allen. Vandaar mijn oproep. Politieke partijen: sluit u aan bij deze positieve beweging en maak beleid waarmee u uw kiezers kunt verleiden ons landschap weer te verrijken. En u kiezer: laat de partij van uw keuze weten dat u het waardeert als zij zich volop inzetten voor het redden van onze boerenlandvogels, voor ons landschap en die rijke natuur. En sluit u aan bij de vele maatschappelijke organisaties, waaronder Vogelbescherming Nederland, die al een constructieve rol spelen door het delen van kennis, het geven van beleidsadviezen en het ondersteunen van goede praktijkvoorbeelden. Ontelbare vrijwilligers, van wilgenknotters tot soortwerkgroepen en vogeltellers leveren hieraan een bijdrage. De kracht van positieve samenwerking is onverslaanbaar. Alles begint bij inspiratie en het delen van de liefde voor een mooie en gezonde leefomgeving. Geef ons de veldleeuwerik terug. Ik reken op u.

Prof. dr. Louise E.M. Vet

Directeur Nederlands Instituut voor Ecologie (NIOO-KNAW), hoogleraar Ecologie aan de Wageningen Universiteit en voorzitter Deltaplan Biodiversiteitsherstel.

Vogelbescherming NEDERLAND

Onze oproep aan de provincie Noord-Brabant

Noord-Brabant is van groot belang voor boerenlandvogels

Dit rapport vraagt aandacht voor 27 zogenaamde 'boerenlandvogels' en hun ontwikkeling in de periode 1990-2017. Boerenlandvogels zijn grofweg te verdelen naar de volgende agrarische landschappen: weidevogels, akkervogels en vogels van het kleinschalig cultuurlandschap. In Noord-Brabant leven veel vogelsoorten van het kleinschalig cultuurlandschap. Daarnaast heeft de provincie agrarische gebieden die van belang zijn voor weide- en akkervogels. Van alle 12 provincies heeft de provincie de grootste populaties van patrijs en roodborsttapuit. Ook de wulp, zomertortel, steenuil, roek en spreeuw zijn er relatief goed vertegenwoordigd. Voor de akker- en weidevogels is Noord-Brabant relatief gezien van minder belang, al herbergt de provincie wel relatief redelijk grote populaties van de wulp.

Boerenlandvogels verdwijnen

Het gaat slecht met de boerenlandvogels in Noord-Brabant. Tussen 1990 en 2017 namen de weidevogels met twee derde in aantal af. Dat is duidelijk slechter dan de landelijke trend van 40% afname over dezelfde periode. De groep van akkervogels halveerde in aantal tussen 1990-2017, een iets minder sterke daling dan de landelijke afname. De vogels van het kleinschalig cultuurland deden het ook slecht en namen nog iets sterker in aantal af dan het landelijk gemiddelde.

De vooruitzichten zijn somber. Maar liefst 15 van de 27 boerenlandvogels in Noord-Brabant vertonen een neergaande trend. Voor 10 van deze soorten was de jaarlijkse aantalsafname over de periode 1990-2017 gemiddeld meer dan 5%. Als de huidige trends zich voortzetten, zijn op korte termijn (1-10 jaar) de populaties van de slobeend, patrijs, scholekster, grutto, wulp torenvalk, zomertortel, grote lijster en ringmus gehalveerd. Binnen 50 jaar bereiken ze dan een kritische ondergrens waarbij hun voortbestaan in de provincie niet meer zeker is.

Boerenlandvogels redden is een keuze!

De achteruitgang is niet onvermijdelijk. We weten wat er moet gebeuren, welke maatregelen moeten worden genomen. Het behoud van een open landschap, hogere waterpeilen, veel sloten met flauwe oevers, structuurrijke vegetatie, bescherming tegen predatoren, minder gif en het niet illegaal doodmaaien van jongen. Bevlogen boeren, agrarische collectieven, terreinbeheerders en vrijwilligers tonen in de praktijk aan dat als tijdig de juiste maatregelen worden genomen, de aantallen zich herstellen en zelfs toenemen. We kunnen er nu dus nog voor kiezen om boerenlandvogels te redden. Door alle knelpunten aan te pakken en dit op een aaneengesloten en grote schaal doen.

Vanuit de praktijk

Het kan echt, we kunnen de boerenlandvogels redden! Dat bewijzen de verhalen van bevlogen 'voorlopers'. Zij krijgen veel voor elkaar. Boeren, vrijwilligers, natuurbeheerders – samen zetten ze zich dagelijks in voor de boerenlandvogels.

Meeuwis Millenaar

melkveehouder, Noord-Brabant

Meeuwis Millenaar ziet kansen genoeg om weer meer boerenlandvogels terug te krijgen in Brabant. "We zitten op de goede weg. Je ziet hier in Brabant weer meer patrijzen en wulpen. Maar als we die stijgende lijn willen doorzetten, dan is er meer geld nodig. Een advies aan de provincie? Investeer in de samenwerking met boeren. Neem ze serieus, want boeren zijn goede natuurbeheerders. Ze kunnen het landschap goed onderhouden."

Toon ambitie

Wij roepen politici in Noord-Brabant op in het coalitieakkoord de doelstelling op te nemen dat binnen vier jaar de negatieve trend onder boerenlandvogels stopt en het herstel zich inzet.

Wij roepen de provincie Noord-Brabant concreet op tot het volgende.

- Stel een ambitieus provinciaal actieplan op voor de belangrijkste akker- en weidevogels. Met concrete doelen, een uitvoeringsprogramma met brede samenwerking met betrokken partijen en een stevig budget.
- Optimaliseer het agrarisch natuurbeheer en reservaatbeheer.
  - Voor **akkervogels** een forse uitbreiding van het aantal hectare aan duurzaam beheerde akkervogelgebieden, betere ruimtelijke bescherming en betere inrichting met brede bloemrijke akkerranden, keverbanken en andere elementen die voedsel en beschutting bieden.
  - Voor **vogels van kleinschalig cultuurland** zijn maatregelen noodzakelijk, zoals brede bloemrijke akkerranden, het herstel van houtwallen en erfbeplanting. Gezien het grote belang van de provincie voor de steenuil zijn specifieke maatregelen voor deze soort gewenst.
  - Voor **weidevogels** een uitbreiding van het aantal hectare aan duurzaam beheerde weidevogelgebieden, hogere waterstanden, striktere ruimtelijke bescherming en betere inrichting met kruidenrijk grasland, flauwe oeversloten en plasdrasgebieden.
- Stuur veel sterker op de prestaties van natuurcollectieven.
- Handhaaf de Wet natuurbescherming: geen verlies meer van vogelnesten, met name door pas te maaien nadat jonge vogels zijn uitgevlogen.
- Dring het gebruik van pesticiden en kunstmest terug. Ook zal stikstofdepositie uit onder andere de landbouw naar een aanzienlijk lager niveau moeten.
- Gebiedsgerichte plannen gericht op het verminderen van predatie zijn in sommige situaties noodzakelijk. Structurele maatregelen zoals het herstellen van de openheid van het landschap, voldoende natte weiden en mogelijk rasters zijn daarbij in principe te prefereren boven afschot.
- Zorg voor een natuurinclusieve benadering van andere uitdagingen in het landelijk gebied. Combineer maatschappelijke winst (klimaat, waterveiligheid, natuur) met bedrijfseconomische perspectieven voor boeren en andere ondernemers.
- Bied bij de landbouwtransitie boeren en natuur een goed perspectief. Dat draagt bij aan een positieve maatschappelijke waardering van de boer.

Wij roepen de provincie Noord-Brabant concreet op onder meer de volgende instrumenten in te zetten (zie hoofdstuk 3).

1. Provinciaal actieplan of provinciaal programma op grond van art. 1.13 Wet natuurbescherming om de staat van instandhouding van akkervogels – met name van patrijs - binnen afzienbare termijn te verbeteren.
2. Betere ruimtelijke bescherming van leefgebieden door de belangrijkste gebieden voor weidevogels en akkervogels onderdeel te maken van Natuurnetwerk Nederland of door ze een andere vorm van ruimtelijke bescherming te geven.
3. Verbetering agrarisch natuurbeheer.
4. Naleving verzekeren van de passieve bescherming van boerenlandvogels (art. 3.1 Wet natuurbescherming) en het stimuleren van de ontwikkeling van een landelijke gedragscode voor de landbouw (art. 3.31 Wet natuurbescherming).

TERUG NAAR INHOUDSOPGAVE

1. Boerenlandvogels, landelijk en in Noord-Brabant

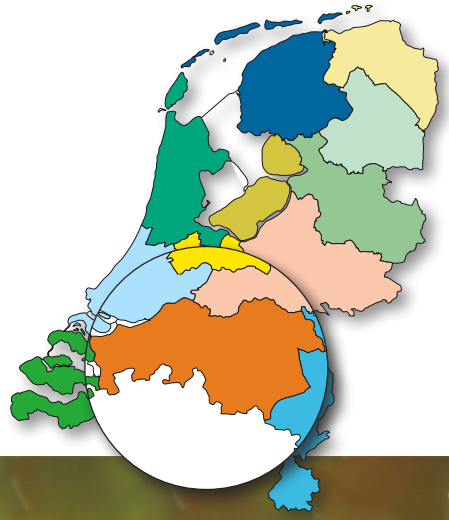

1.1 De landelijke situatie

De toestand van de broedvogels van het boerenland wordt uitgedrukt in de zogenaamde 'boerenlandvogel indicator'. Deze geeft de trend aan van 27 broedvogelsoorten die helemaal, of in belangrijke mate, afhankelijk zijn van het boerenland. De meeste soorten zijn weidevogels, akkervogels of vogels van het kleinschalige cultuurlandschap (incl. erven en halfopen cultuurlandschap). Een aantal soorten broedt zowel op weilanden als op akkers.

Het gaat slecht met veel broedvogels van het boerenland. Van de 27 soorten staan er maar liefst 18 op de Nederlandse Rode Lijst. Twee soorten daarvan, grauwe gors en kemphaan, staan zelfs op het punt van uitsterven. De ortolaan is al geheel uitgestorven in ons land. Ook soorten die nog maar enkele decennia geleden algemeen voorkwamen, zoals grutto, veldleeuwerik en ringmus, zijn op veel plekken helemaal verdwenen. Van de 9 soorten boerenlandvogels die niet op de Rode Lijst staan, staan er 4 op de Oranje Lijst. Dit zijn soorten die weliswaar nog niet bedreigd zijn, maar waarvan de trend ongunstig is en het risico groot dat ze op de Rode Lijst terecht komen als er geen maatregelen worden genomen. Slechts 5 van de 27 soorten boerenlandvogels zijn niet bedreigd.

TERUG NAAR INHOUDSOPGAVE

Tabel 1. De in Nederland broedende boerenlandvogels, het type landschap waar ze in leven en hun Rode Lijststatus.

Soort	Weide	Akker	Kleinschalig cultuurland	Rode Lijststatus
Slobeend	■			●●
Kemphaan	■			●●●●
Watersnip	■			●●●
Grutto	■			●
Tureluur	■			●
Graspieper	■	■		●
Kwartel	■	■		●
Scholekster	■	■		●
Kievit	■	■		●
Wulp	■	■		●●
Gele kwikstaart	■	■		●
Veldleeuwerik	■	■		●
Grauwe gors		■		●●●●
Patrijs		■		●●
Torenvalk			■	●●
Zomertortel			■	●●
Steenuil			■	●●
Boerenzwaluw			■	●
Roodborsttapuit			■	●
Grote lijster			■	●●
Spotvogel			■	●
Grasmus			■	●
Roek			■	●
Spreeuw			■	●
Ringmus			■	●
Putter			■	●
Geelgors			■	●

● = niet bedreigd ● = Oranje lijst ●● = gevoelig ●● = kwetsbaar ●●● = bedreigd ●●●● = ernstig bedreigd

Akkervogels zijn de grootste verliezers in de periode 1990-2017 (zie figuur 1). Er is sprake van een sterk negatieve trend, met een daling van ongeveer 60%. De trend voor de weidevogels daalde met bijna de helft. De vogels van het kleinschalige cultuurlandschap deden het minder slecht, maar ook die laten gemiddeld gezien zo'n 20% afname zien. Er zijn echter flinke verschillen tussen de provincies (figuur 2).

Figuur 1. De trendontwikkelingen voor de in Nederland broedende boerenlandvogels per landschapstype.

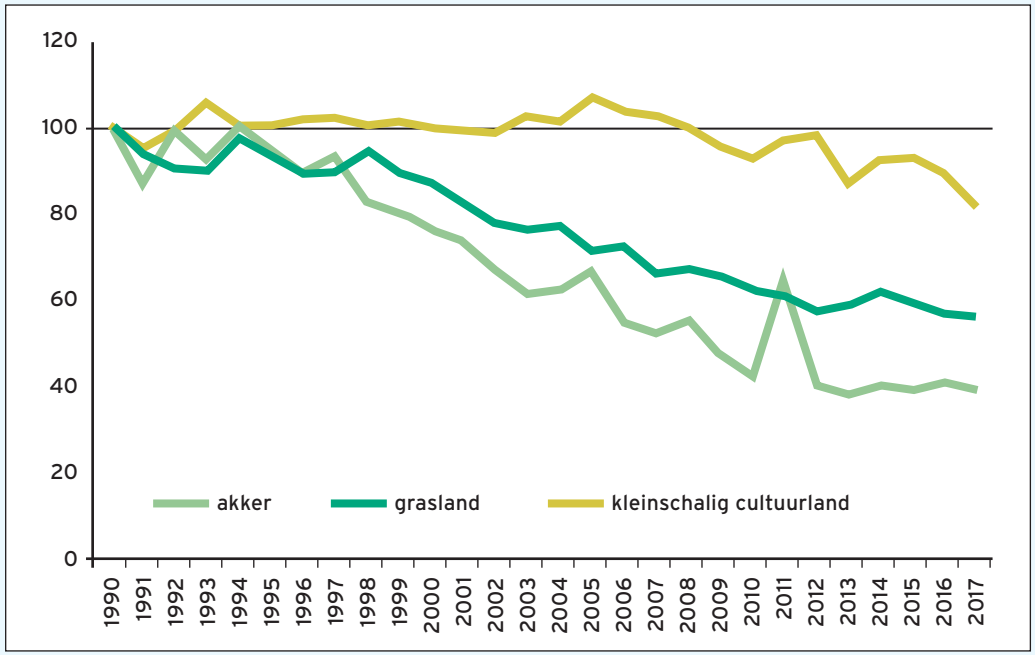

Figuur 2: De toestand voor weidevogels, akkervogels en vogels van het kleinschalig cultuurlandschap voor Nederland en per provincie in 2017 vergeleken met de situatie in 1990[1]. De getallen geven het verschil aan van de index voor de soortgroepen in 2017 ten opzichte van 1990[1]. Hiermee wordt een indicatie gegeven van de trend over de periode 1990-2017[1], al kan deze afwijken van de gemiddelde jaarlijkse trend. Voor een aantal provincies ontbreken bepaalde soortgroepen, omdat in die gevallen geen betrouwbare trend kon worden berekend. Bron: NEM (Sovon/CBS/Provincies).

[1] vanwege de beschikbaarheid van data is voor de provincie Friesland de periode 1996-2017 gebruikt.

RED DE patrijs

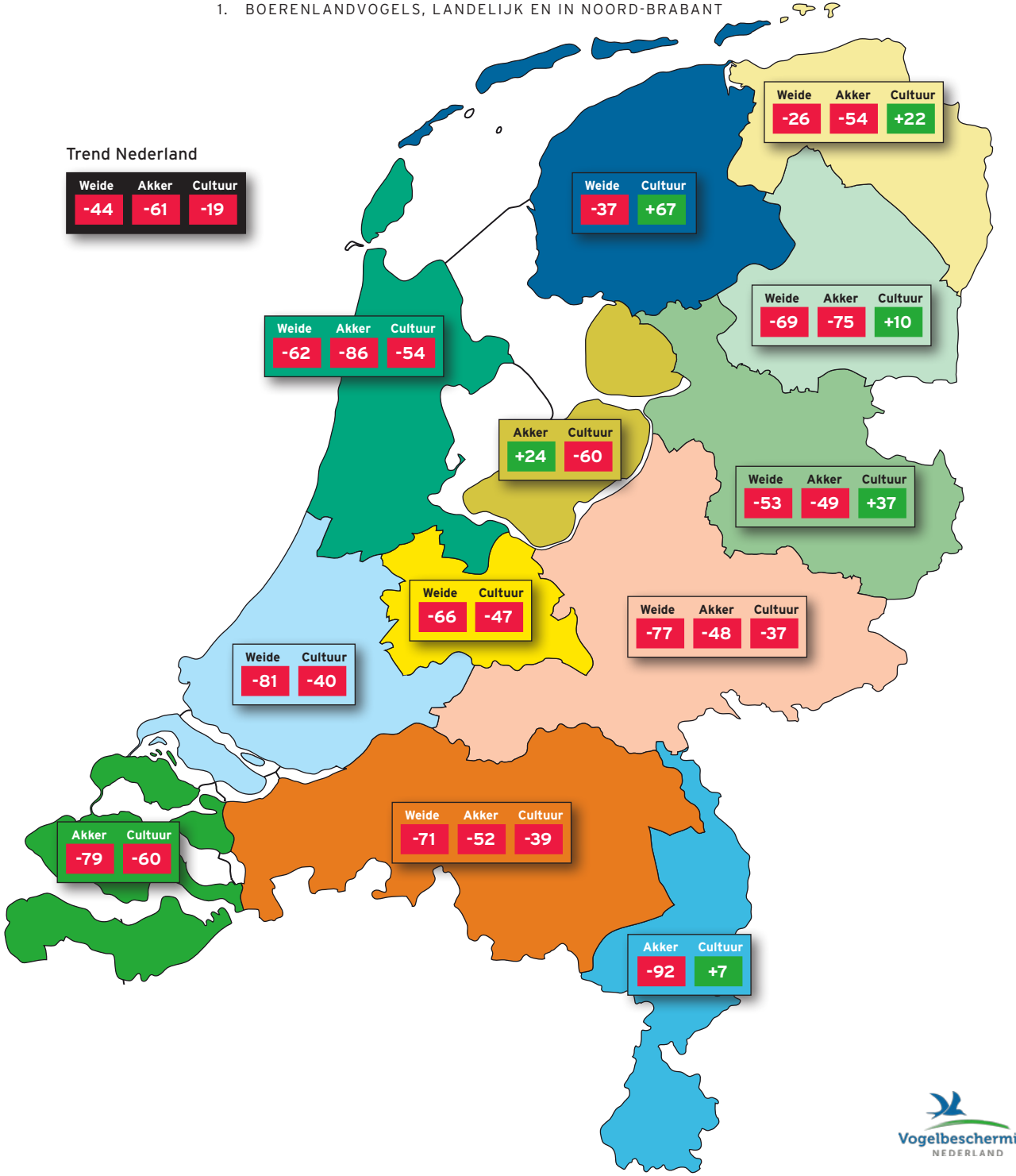

TERUG NAAR INHOUDSOPGAVE

Vogelbescherming NEDERLAND

1.2 Achteruitgang in Noord-Brabant

Noord-Brabant is als een van de grootste Nederlandse provincies erg belangrijk voor veel boerenlandvogels. Vooral voor vogels van het kleinschalig cultuurlandschap vervult Noord-Brabant een belangrijke rol, maar ook akker- en weidevogels komen er lokaal nog veel voor. In geen enkele andere provincie komen zoveel patrijzen en roodborsttapuiten voor en ook de wulp, zomertortel, steenuil, roek en spreeuw zijn er relatief goed vertegenwoordigd.

In een tijdsbestek van een kleine 30 jaar zijn vooral de weidevogels in Noord-Brabant hard in aantal achteruit gegaan (zie figuur 3). Het aantal broedvogels uit deze soortgroep is tussen 1990-2017 met meer dan twee derde afgenomen; slechter dan het Nederlands gemiddelde. De achteruitgang in heel Nederland ligt namelijk op iets meer dan 40%. De akkervogels in Noord-Brabant vergaat het evenmin goed. Hun aantallen zijn ongeveer gehalveerd tussen 1990 en 2017. Dit is vergelijkbaar met de landelijke cijfers. Ook met de vogels van het kleinschalig cultuurlandschap is het in Noord-Brabant niet zo goed gesteld. Deze soortgroep nam tussen 1990-2017 met ongeveer een derde in aantal af. De Nederlandse gemiddelde afname in deze periode is ongeveer een vijfde.

Vijf karakteristieke soorten uitgelicht

Vijf karakteristieke soorten voor de provincie Noord-Brabant zijn de patrijs, zomertortel, steenuil, veldleeuwerik en roodborsttapuit. Deze soorten zijn van oudsher in relatief hoge dichtheden in de provincie aanwezig. Deze soorten vertonen verschillende trends over de periode 1990-2017 (zie figuur 4). De populaties van patrijs en zomertortel zijn in elkaar gestort. Gemiddeld neemt hun aantal met maar liefst 8% per jaar af. In 2017 resteerde slechts een tiende van hun populaties ten opzichte van 1990. Dit is helaas vergelijkbaar met de landelijke situatie voor deze soorten. Ook de veldleeuwerik neemt in

Figuur 3: De gemiddelde populatie-ontwikkelingen van weidevogels, akkervogels en vogels van het kleinschalig cultuurlandschap in Noord-Brabant van 1990 tot en met 2017.

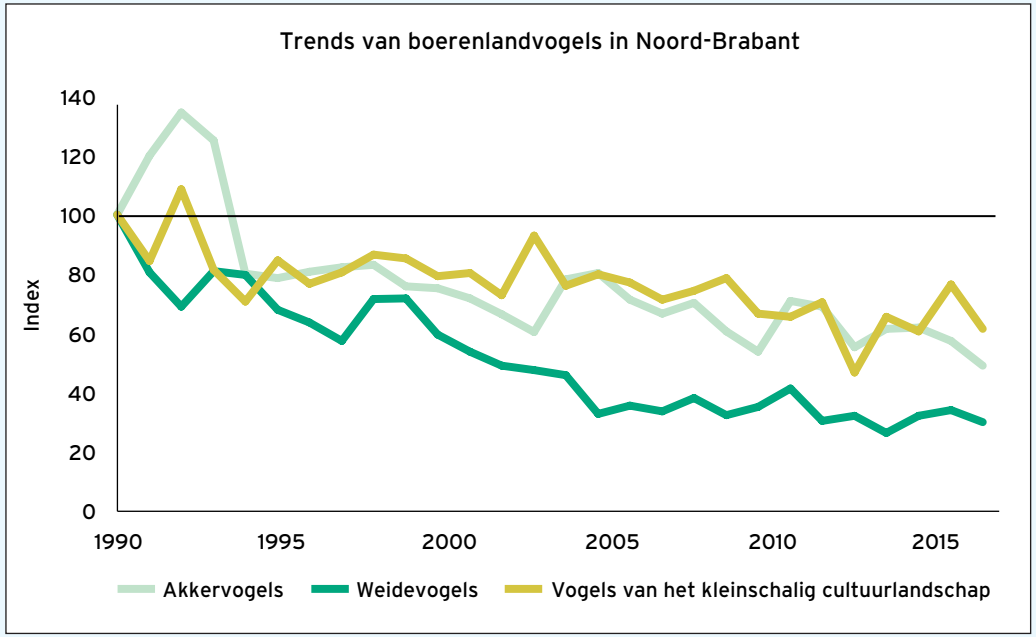

Figuur 4: De populatietrends van vijf karakteristieke soorten in Noord-Brabant in de periode 1990 tot en met 2017.

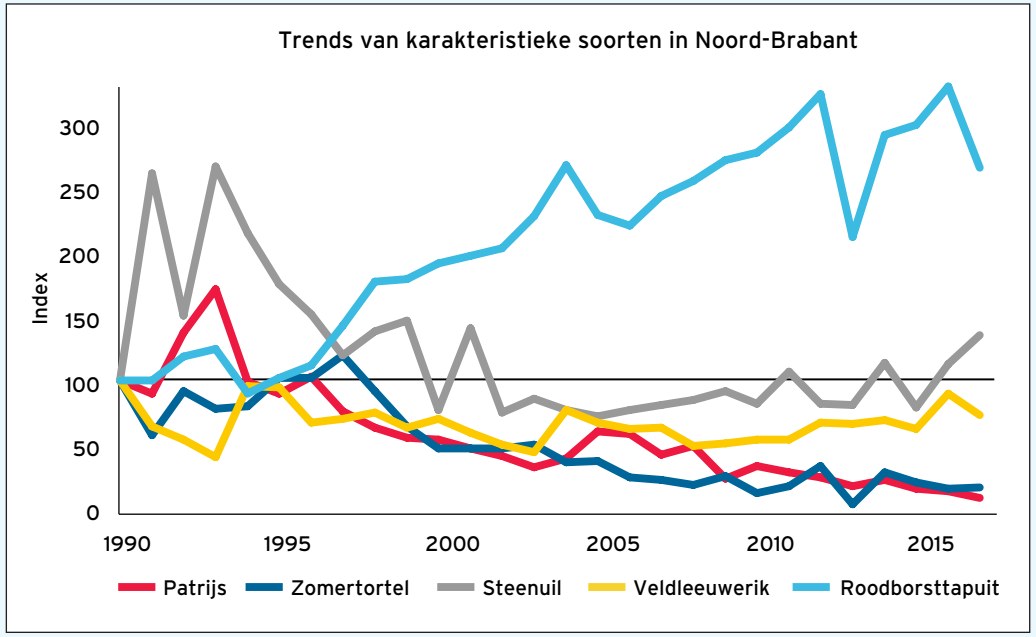

Noord-Brabant in aantal af en fluctueert nu rond de 60-70% van de populatie in 1990. De steenuil is vrij stabiel in Noord-Brabant en de huidige populatie is zelfs iets groter dan in 1990. De roodborsttapuit doet het uitstekend in Noord-Brabant. De soort nam met 4,6% per jaar toe er komen nu ongeveer drie keer zo veel roodborsttapuiten voor in Noord-Brabant als in 1990. Deze groei is overigens minder spectaculair dan de gemiddelde toename in heel Nederland van 8,7% per jaar.

1.3 Sombere vooruitzichten

De achteruitgang van boerenlandvogels begon niet in de jaren negentig van de vorige eeuw. Ook in de decennia daaraan voorafgaand bleek al overduidelijk hoezeer boerenlandvogels in de verdrukking kwamen. Al vanaf 1950 kelderden de aantallen weidevogels, akkervogels en vogels van kleinschalig cultuurlandschap (zie figuur 5). De hiervoor beschreven negatieve trends vanaf de jaren negentig zijn dus een voortzetting van een al lang lopende periode van negatieve trends.

Toekomstbeeld vanuit huidige trends

Het is een eenvoudige opgave om de huidige trends door te trekken naar de nabije toekomst. Anders gezegd: als de huidige trends zich ongewijzigd voortzetten, is het simpel te berekenen wanneer de meest kwetsbare broedvogels van het boerenland in aantal halveren of een kritische grens bereiken. Dat schetst een ronduit somber beeld voor diverse soorten (zie figuur 6).

Figuur 5. De gemiddelde populatietrends voor alle boerenlandvogels in Nederland samen sinds 1960.

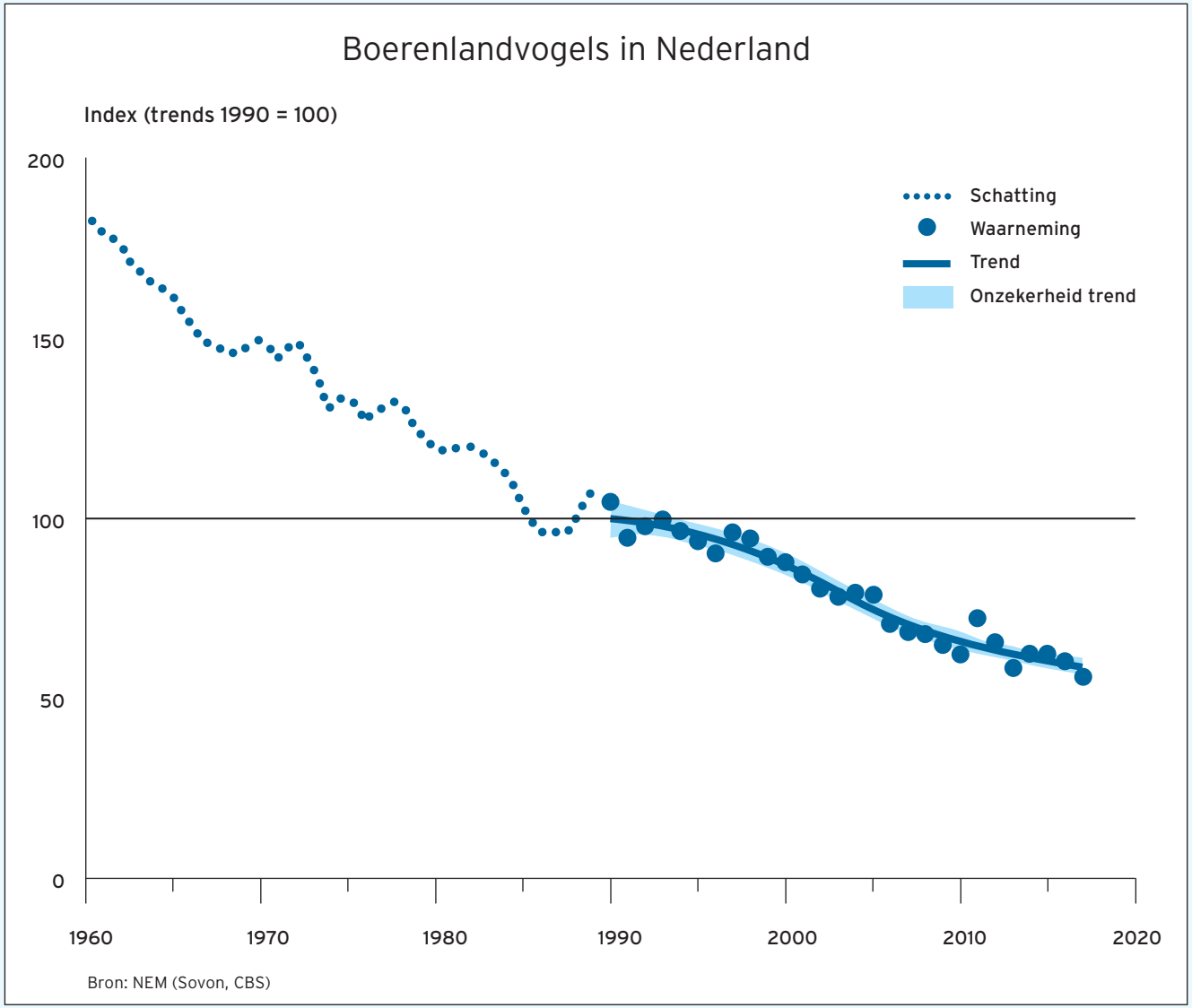

TERUG NAAR INHOUDSOPGAVE

Figuur 6. Ontwikkeling van de Brabantse populaties boerenlandvogels bij voortzetting van de huidige trends. Soorten waarvan geen trend kon worden berekend zijn niet in de figuur opgenomen.

Weidevogels (donkergroen), weide-akkervogels (overlap), akkervogels (lichtgroen).

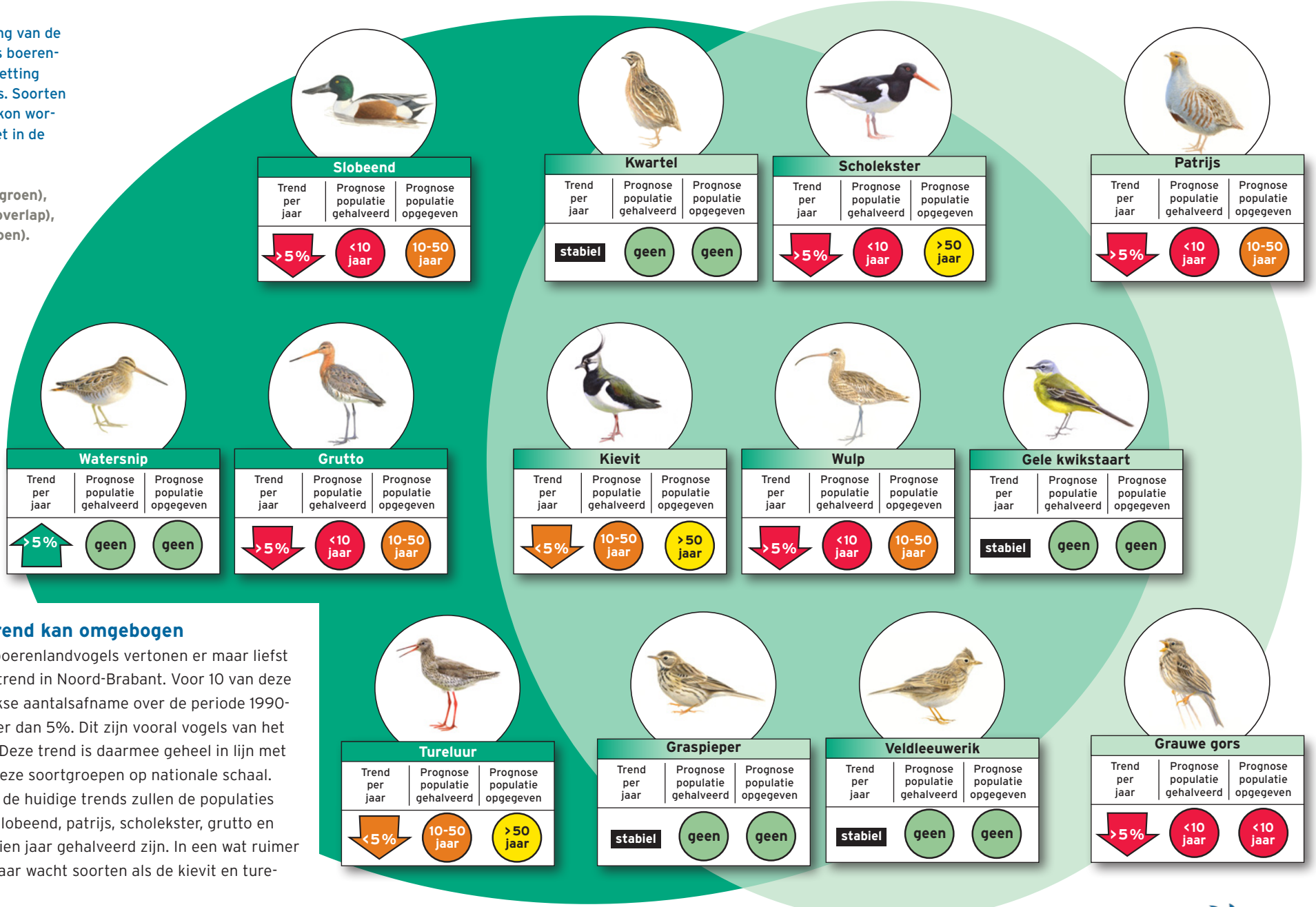

Negatieve trend kan omgebogen

Van de 27 soorten boerenlandvogels vertonen er maar liefst 15 een neergaande trend in Noord-Brabant. Voor 10 van deze soorten is de jaarlijkse aantalsafname over de periode 1990-2017 gemiddeld meer dan 5%. Dit zijn vooral vogels van het akker- en grasland. Deze trend is daarmee geheel in lijn met de uitdunning van deze soortgroepen op nationale schaal. Bij voortzetting van de huidige trends zullen de populaties van soorten als de slobeend, patrijs, scholekster, grutto en wulp binnen nu en tien jaar gehalveerd zijn. In een wat ruimer tijdsbestek van 50 jaar wacht soorten als de kievit en ture-

Figuur 6-vervolg. Ontwikkeling van de Brabantse populaties boerenlandvogels bij voortzetting van de huidige trends. Soorten waarvan geen trend kon worden berekend zijn niet in de figuur opgenomen.

Vogels van het kleinschalig cultuurland.

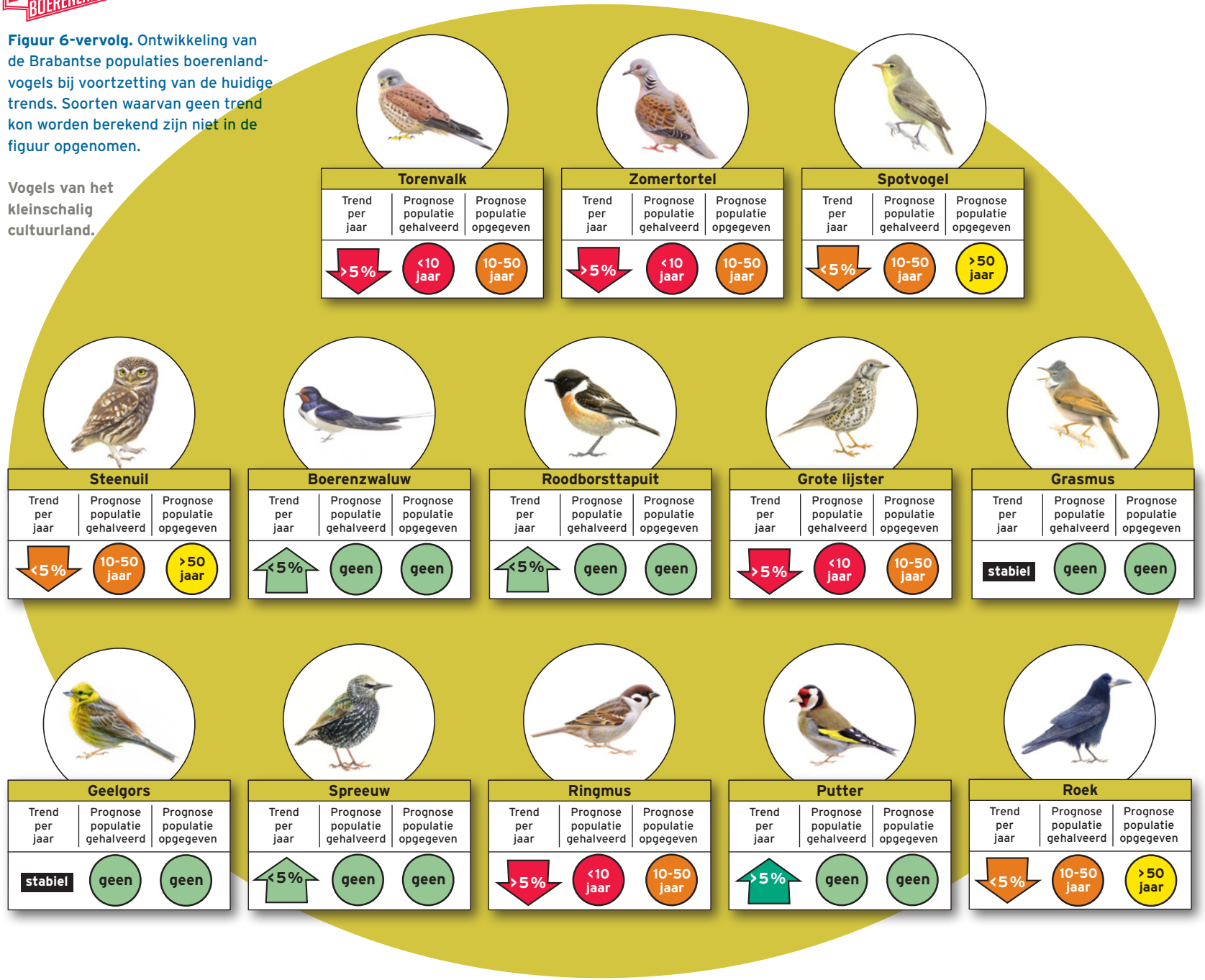

luur hetzelfde lot. De populaties van slobeend, patrijs, scholekster, grutto en wulp hebben dan een kritische ondergrens bereikt. Hun voortbestaan in de provincie Noord-Brabant is dan niet meer zeker.

Onder de vogels van het kleinschalig cultuurlandschap bevinden zich soorten die in de provincie stabiel blijven of zelfs in aantal toenemen, zoals de boerenzwaluw, roodborsttapuit, spreeuw en putter. Er zijn echter ook vogels van deze soortgroep met zorgelijke trends: populaties van de torenvalk, zomertortel, grote lijster en ringmus zullen naar verwachting binnen tien jaar gehalveerd zijn. Binnen 50 jaar kunnen ook deze soorten een kritische ondergrens bereiken.

Deze trends voor de vogels van het Noord-Brabantse boerenland schetsen een somber beeld van voortgaande, ernstige achteruitgang van de biodiversiteit. Er lijken in Noord-Brabant slechts enkele akker- en grasland-soorten te zijn die deze teloorgang bespaard zal blijven zoals de kwartel, watersnip en veldleeuwerik. Gelukkig zijn van de meeste soorten in Noord-Brabant nog levensvatbare populaties aanwezig. Een trendbreuk is dus nog mogelijk. Hiervoor zal wel op heel korte termijn een flink aantal maatregelen moeten worden genomen.

TERUG NAAR INHOUDSOPGAVE

2. Boerenlandvogels, hun leefgebieden en bedreigingen

Het grootste deel van Nederland is in gebruik voor agrarische productie. Geen wonder dus dat onze landbouw van grote invloed is op de vogelstand. Juist in het boerenland gaat het met veel broedvogels dramatisch slecht. Bovendien heeft de landbouw ook negatieve invloed op vogelsoorten in natuurgebieden. Intensivering van de landbouw heeft in relatief korte tijd tot een enorme verarming van de biodiversiteit in ons land geleid. Voor het redden van de bedreigde vogels – en met die vogels andere dieren en planten – zijn veranderingen in milieu, inrichting en praktijk van de landbouw noodzakelijk.
Wijzen naar de landbouw als een belangrijke oorzaak van de achteruitgang van veel vogelsoorten betekent geen veroordeling van de boeren. Dat zou onterecht zijn. Het is een complex van factoren dat tot deze situatie heeft geleid. Het is dan ook een brede maatschappelijke verantwoordelijkheid om tot een landbouw te komen die in balans is met de natuur. Provinciaal beleid speelt daarbij een zeer belangrijke rol.

2.1 Agrarische landschappen

Van het totale landoppervlak in ons land heeft ongeveer twee derde een agrarische bestemming, merendeels veeteelt en akkerbouw. Er bestaan in Nederland duidelijke verschillen in agrarische landschapstypen. Verschillen die samenhangen met bodemsoort, hoogteligging en cultuurhistorie.

Kleinschalig cultuurlandschap

Hoog-Nederland kende van oudsher een kleinschalig landschap met afwisselend kleine percelen grasland en akkertjes. Waar de grond te slecht was, bijvoorbeeld langs beken, ontstonden plassen en ‘overhoekjes’ met ruige vegetaties. Houtwallen en heggen zorgden hier voor de perceelsafscheidingen. Agrarisch land werd afgewisseld met bos en heide. Vanaf het begin van de vorige eeuw werd veel woeste grond in productie genomen. Geleidelijk aan ontwikkelde de landbouw zich tot een intensieve bedrijfstak en gingen veel waardevolle landschapselementen verloren. Modernisering en intensivering van de landbouw lieten ook hier hun sporen na.

TERUG NAAR INHOUDSOPGAVE

Open akker- en weidelandschap

In laag-Nederland ontstond een heel ander type agrarisch landschap met een open karakter. Hier vinden we open gebieden met natte graslanden en uitgestrekte akkerbouwgebieden met graan, aardappelen, suikerbieten en vollegrondsgroenten. De graslanden bevinden zich vooral op veen en kleigrond en worden voornamelijk gebruikt voor melkveehouderij. Deze vochtige graslanden, zo karakteristiek voor ons land, hadden van oudsher een fijne verweving van sloten en greppels, een hoge grondwaterstand en in winter en voorjaar ondergelopen weilanden. De weilanden waren rijk aan bloeiende planten en konden vaak pas in de zomer worden gemaaid.
De akkerbouw is vooral te vinden op de vruchtbare zeekleigebieden langs de kust van Groningen, Friesland en de Zeeuwse en Zuid-Hollandse eilanden. Later kwamen daar ook de akkerbouwgebieden in Flevoland bij. Met uitzondering van de IJsselmeerpolders vormden de akkerbouwgebieden tot in de vorige eeuw een mozaïek van akkers en niet-productieve landschapselementen zoals bosjes en overhoekjes. In de akkers stonden tussen de productiegewassen kruiden en bloemen.
Naast deze grove indeling in kleinschalig cultuurlandschap en een akker- en weidelandschap kent ons land vele kleinere agrarische landschappen zoals het Limburgs heuvellandschap, de boomgaarden in de Betuwe en de geestgronden met bloembollen langs de Hollandse duinen.

2.2 Snelle verandering

De afgelopen decennia deden zich in de landbouw in hoog tempo ontwikkelingen voor met grote gevolgen voor het landschap. De schaalvergroting en intensivering van de landbouw sinds de jaren vijftig van de twintigste eeuw hebben het Nederlandse boerenland sterk veranderd. Vooral door ruilverkavelingen zijn er op grote schaal landschapselementen ‘opgeruimd’. Heggen verdwenen, houtwallen werden gekapt en sloten gedempt. Ook de akkers en graslanden zélf veranderden de afgelopen decennia in hoog tempo. De kruiden- en bloemrijke graslanden van laag-Nederland werden geëgaliseerd en omgezet in monotoon raaigras. Er kan nu vaker en vroeger gemaaid worden op deze graslanden. Sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw is de gemiddelde eerste maaidatum verschoven van 25 mei naar 10 mei. Het waterpeil is sinds de jaren vijftig op veel plaatsen drastisch verlaagd, in laag-Nederland van zo’n 20 tot 40 cm onder het maaiveld tot nu 40 tot meer dan 60 cm.
In hoog-Nederland zijn op grote schaal rogge- en gerstakkertjes omgezet in uitgestrekte maisakkers. In 1970 was er in Nederland 6.400 hectare maisland, tegenwoordig ruim 200.000. Boeren verbouwen nu bovendien vaker wintertarwe in plaats van zomergranen.

Minder grond, minder boeren, meer productie

Deze ingrijpende ontwikkelingen weerspiegelen zich ook in de aard van en het aantal boerenbedrijven in Nederland. In 1950 waren er 410.000 land- en tuinbouwbedrijven, nu nog 62.000. Tegelijkertijd is de productiewaarde van de Nederlandse landbouw meer dan vertienvoudigd. De oppervlakte landbouwgrond nam sinds de jaren vijftig met zo’n 20% af. Veel landbouwgrond is gebruikt voor de uitbreiding van steden en infrastructuur, een klein deel voor natuurontwikkeling.

Effecten op natuur & milieu

De keerzijde van een enorme productieverhoging in de intensieve landbouw is een negatief effect op het milieu. De grote hoeveelheid mest die de veestapel produceert, draagt in belangrijke mate bij aan de hoge concentraties stikstof en fosfaat in water en bodem. Niet alleen in het agrarische deel van Nederland, maar ook in natuurgebieden zijn er mede daardoor forse negatieve effecten op veel wilde planten en dieren.
Sinds de jaren tachtig is de hoeveelheid stikstof en fosfor afkomstig van de intensieve veehouderij verminderd. Ook is het gebruik van kunstmest minder dan in de jaren tachtig. Toch is dit nog niet voldoende om de nadelige gevolgen te keren: vermesting van het milieu en afname van de biodiversiteit.
Wilde planten en dieren hebben ook te lijden onder het gebruik van bestrijdingsmiddelen. Het lijkt waarschijnlijk dat de sterke afname van insecten, zoals recent onderzoek aantoont, grote invloed heeft op insectenetende vogels.

Vogels en natuur in ruimtelijk beleid

Ook in de (nabije) toekomst komen er veel veranderingen op het boerenland af. Verdergaande verstedelijking, de energietransitie, waterberging en het tegengaan van bodemdaling in veenweiden zijn voorbeelden van belangrijke maatschappelijke opgaven waar we voor staan. Het vinden van oplossingen voor al die problemen mag echter niet ten koste gaan van onze natuur. Een voorbeeld is de ontwikkeling van grootschalige zonneparken. Die leggen een groot beslag op de kostbare ruimte. Die ruimte zou vooreerst gezocht moeten worden in het maximaal benutten van daken. Daarnaast horen zonneparken natuurlijk niet thuis in natuurgebieden. Maar ook zonneparken op agrarische grond zouden niet zo maar vanzelfsprekend moeten zijn en minimaal moeten worden getoetst aan de gevolgen voor vogels en natuur. Provincies kunnen een sturende rol hebben om zonneparken niet te lokaliseren in de goede weide- en akkervogelgebieden of in waardevolle cultuurlandschappen. De meer marginale plekken zijn een logischere keuze voor dit soort grootschalige projecten. Hetzelfde geldt voor andere ruimtelijke functies die niet zijn te combineren met de bescherming van boerenlandvogels zoals nieuwe woonwijken, de aanleg van bedrijventerreinen en de ontwikkeling van intensieve recreatie.

Een goed ruimtelijk beleid en slimme combinaties van functies kan méér bereiken dan alleen de verdere achteruitgang van boerenlandvogels vertragen. Er zijn talloze voorbeelden waar behoud van natuur en bescherming van boerenlandvogels samengaan met andere ruimtelijke functies. Een voorbeeld is de problematiek van bodemdaling in veengebieden. Een hoger waterpeil gaat deze bodemdaling tegen. Daarmee wordt schade aan gebouwen en infrastructuur tegengegaan. Dergelijke schade door bodemdaling kan in de miljarden lopen. Daarnaast gaat zo'n hoger waterpeil CO_2-uitstoot tegen en is goed voor de weidevogels. Het langer vasthouden van water in natuurgebieden zorgt voor minder hoogwaterschade stroomafwaarts en gaat verdroging tegen, terwijl de biodiversiteit ervan profiteert. Het herstel van landschapselementen en groene, bloemrijke bermen zorgt voor een plezierige leefomgeving, vergroot de aantrekkelijkheid voor recreatie en is goed voor bestuivende insecten. Daar profiteert onder andere de fruitteelt weer van en het biedt ook kansen en mogelijkheden voor natuurlijke plaagbestrijding in de landbouw.
De uitdagingen waar we voor staan zijn groot en vragen om creatief beleid dat de diverse ruimtelijke functies slim op elkaar afstemt en verweeft. Om dergelijk beleid in de praktijk te zien werken geeft energie en biedt ons allen, inclusief de natuur en de boerenlandvogels, perspectief.

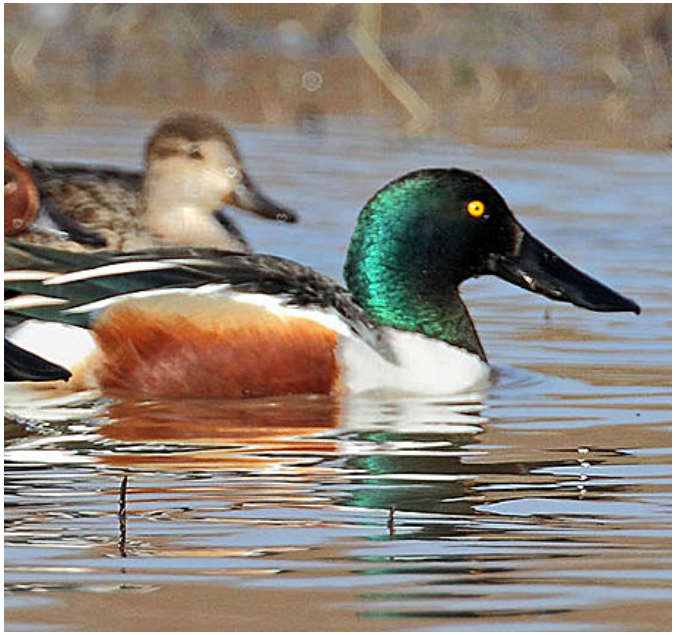

2.3 Broedvogels van het boerenland

Bij elk type agrarisch landschap hoort een specifieke groep boerenlandvogels. Het zijn soorten waarvan de leefwijze past bij het betreffende cultuurlandschap en de karakteristieke natuurwaarden daarvan. De gangbare indeling is die van akkervogels, weidevogels en vogels van het kleinschalig cultuurlandschap. Deze indeling is niet absoluut, maar geeft het leefgebied aan waar de vogels relatief veel voorkomen of voorkwamen. Een klein aantal soorten komt zowel op akkers als op weilanden voor.
Voor een aantal soorten weidevogels, waaronder grutto en scholekster, is Nederland in Europa en zelfs wereldwijd van uitzonderlijk groot belang. Van de Europese populatie grutto's broedt verreweg het merendeel in ons land. Dit geeft Nederland een extra grote internationale verantwoordelijkheid voor het behoud van deze soorten.

Weidevogels

Weidevogels zijn afhankelijk van open, uitgestrekte gebieden met structuurrijke, vochtige en kruidenrijke graslanden met veel sloten. Idealiter staan delen van deze graslanden in het voorjaar onder water.
Steltlopers als kievit, tureluur, watersnip en grutto zijn grondbroeders waarvan de kuikens zelfstandig voedsel moeten zoeken. Ze vangen dagelijks duizenden ongewervelden in kruidenrijke graslanden. In stukken met hogere vegetatie vinden ze de noodzakelijke dekking tegen predatoren. Volwassen vogels met lange, gevoelige snavels halen wormen en emelten uit de drassige grond. Kieviten zijn oogjagers en vinden voedsel op de iets opener delen van het grasland. Eenden als slobeend en zomertaling zijn afhankelijk van open water met flauwe overgangen naar land.
De achteruitgang van weidevogels wordt veroorzaakt doordat bijna al het natte, kruidenrijke grasland heeft plaatsgemaakt voor geëgaliseerd, monotoon grasland met een relatief lage waterstand en weinig sloten en slootkanten. Het aantal aanwezige ongewervelden nam hierdoor drastisch af. Door de lagere waterstand, verbeterde machines, bemesting en snelgroeiend raaigras wordt er vaker en eerder in het jaar gemaaid, met onder meer kapotte eieren en uitgemaaide jongen tot gevolg. Het lage aantal kuikens van weidevogels dat uiteindelijk volwassen wordt lijkt de belangrijkste oorzaak van de achteruitgang. De versnippering en verdroging van de weilanden draagt er bovendien toe bij dat vossen en steenmarters zich hebben verspreid, leidend tot een hogere predatiedruk in steeds kleinere populaties weidevogels.

Akkervogels

Tot de akkervogels rekenen we patrijs, zangvogels als veldleeuwerik en gele kwikstaart en roofvogels als de grauwe kiekendief. Ook kievit en scholekster voelen zich thuis op akkers. Akkervogels hebben relatief open gebieden nodig met veel afwisseling en kruidenrijke stukken met veel insecten, zaden en muizen.

Veldleeuwerik en patrijs brengen in het broedseizoen hun jongen groot met insecten. In de winter zijn deze vogels afhankelijk van onkruiden en zaden.
Net als de weidevogels maken akkervogels hun nest op de grond. Daar zijn dus plekken met voldoende rust voor nodig, zodat de vogels en hun eieren en jongen niet gestoord worden of zelfs omkomen door bijvoorbeeld landbouwwerkzaamheden. Bij de akkervogels valt vooral de afname op van ooit zeer algemene vogels, zoals veldleeuwerik en patrijs. Beide soorten namen sinds de jaren vijftig met meer dan 90% in aantal af. Door gebruik van pesticiden, schaalvergroting, opkomst van monoculturen en het verdwijnen van kleine landschapselementen en overhoekjes is er nauwelijks meer geschikt leefgebied om te broeden en voedsel te vinden. Zowel de sterke afname van insecten als van onkruiden en zaden spelen verschillende soorten parten. Het veranderende voedselaanbod heeft eveneens gevolgen voor het aantal muizen en daarmee voor roofvogels en uilen.

Vogels van kleinschalig cultuurlandschap

Broedvogels van het kleinschalig cultuurlandschap gedijen in een zeer afwisselend landschap. Steenuilen bijvoorbeeld verblijven jaarrond in de buurt van de nestplaats zoals een gat in een knotwilg, maar in ons land meestal in een nestkast. De steenuil heeft daarom op een klein oppervlak veel afwisselende elementen nodig voor een breed prooiaanbod. Spreeuwen en grote lijsters hebben graslandjes nodig om voedsel zoals emelten uit de grond te peuteren. Grasmus en spotvogel, insecteneters die de winter doorbrengen in Afrika, leven juist in dichte struiken waar ze insecten vangen.
Boerenzwaluwen broeden meestal in stallen en schuren en vinden hun voedsel - vliegende insecten - boven grasland en water en rondom het erf.
Geelgorzen zitten veel in houtwallen en eten vooral zaden, maar schakelen in de broedtijd over op een dieet van insecten voor de jongen. Een typische bewoner van het erf, de ringmus, leeft ook van een dieet van zaden en insecten.

Het verdwijnen van landschapselementen als houtwallen, heggen en ruige overhoekjes en de teloorgang van de afwisseling tussen akkertjes met rogge en gerst en graslanden, hebben geleid tot een sterke achteruitgang van vogels van het kleinschalig cultuurlandschap. Vooral tussen de jaren vijftig en tachtig was deze achteruitgang fors. Ook de steeds meer opgeruimde erven bij boerenbedrijven en het gebruik van bestrijdingsmiddelen hebben daaraan bijgedragen.

2.4 Maatregelen voor herstel van boerenlandvogels

De intensieve Nederlandse landbouw heeft niet alleen grote directe invloed op de vogels en overige natuurwaarden van het boerenland, maar ook indirect op de biodiversiteit van bos, heide en hoogveen, duinen en moerassen. Maatregelen in de landbouw dragen dan ook bij aan het herstel van de populaties bedreigde vogels van deze natuurgebieden.

Milieu

Om tot herstel van populaties bedreigde vogels te komen is een omslag nodig naar een landbouw die beter in balans is met de natuur. Dat vraagt onder meer om een drastische vermindering van het gebruik van pesticiden. Deze en andere maatregelen zijn noodzakelijk voor het herstel van populaties van voorheen zeer algemene insectenetende vogels als boerenzwaluw, graspieper en gele kwikstaart. Die maatregelen zijn ook nodig voor het overleven van soorten waarvan de jongen afhankelijk zijn van insecten, zoals kievit, grutto en patrijs. Het terugdringen van pesticiden zal naar verwachting ook een positief effect hebben op insectenetende vogels in natuurgebieden. Het terugdringen van het gebruik van onkruidbestrijdingsmiddelen is eveneens noodzakelijk. Dit komt ten goede aan vogels die delen van het jaar vooral zaden eten, zoals ringmus, veldleeuwerik en patrijs, maar is ook noodzakelijk voor het herstel van insectenpopulaties die van kruiden in het boerenland afhankelijk zijn. De hoge veedichtheid in ons land draagt in belangrijke mate bij aan de te hoge concentraties stikstof in het milieu, met negatieve gevolgen in zowel natuurgebieden als op het boerenland zelf. Overbemesting door zowel dierlijke mest als door kunstmest verarmt het bodemleven en zorgt voor eenzijdige graslanden. De veehouderij zal grondgebonden moeten worden, waarbij de hoeveelheid mest in evenwicht is met wat de grond op en in de directe nabijheid van het bedrijf aan kan. Om dat te bereiken is het onvermijdelijk dat de Nederlandse veestapel slinkt.

Inrichting en beheer

Vogelpopulaties zullen zich alleen kunnen herstellen met een reeks inrichting- en beheermaatregelen in de agrarische cultuurlandschappen. Provincies kunnen hieraan een belangrijke bijdrage leveren. We nemen achtereenvolgens dergelijke maatregelen door voor de drie grote agrarische landschapstypen: weidevogelgebieden, akkerland en het kleinschalig cultuurlandschap.

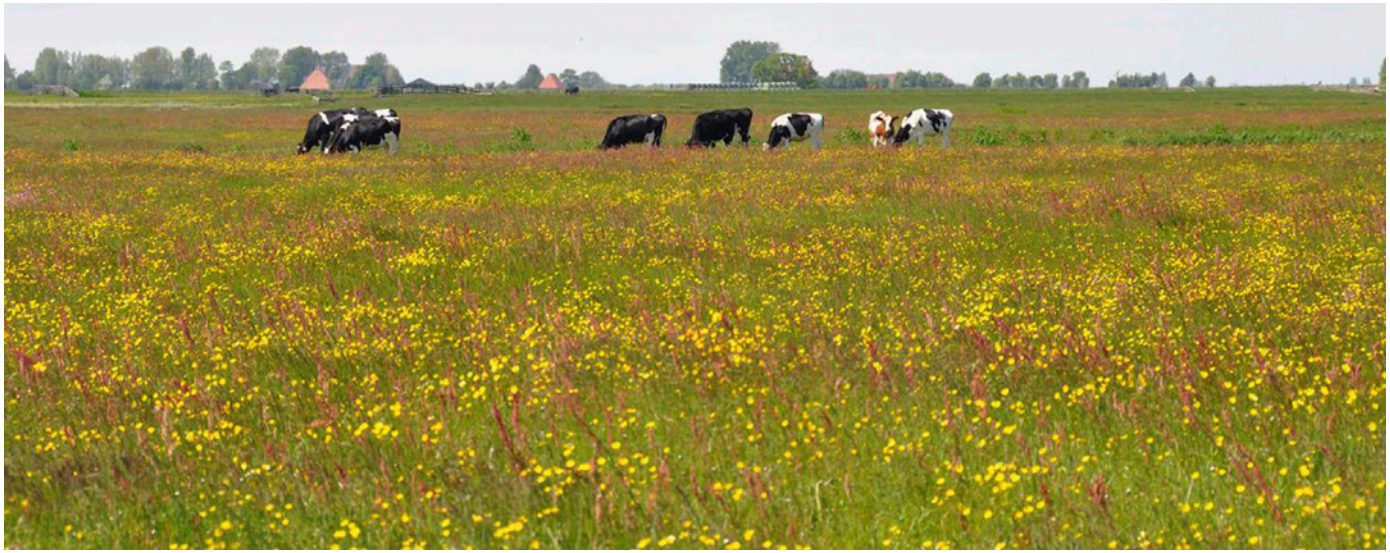

Weidevogelgebieden

Inrichting Een hoger waterpeil en andere maatregelen die bijdragen aan vernatting van de weidevogelkerngebieden zijn cruciaal. De aanwezigheid van sloten is belangrijk voor weidevogels. Door slootoevers flauwer te maken en ruimte te laten aan oevervegetatie worden ze aantrekkelijker voor voedselzoekende weidevogels. Ook eenden profiteren daarvan en vinden er geschikte nestplaatsen. Een andere goed werkende inrichtingsmaatregel is het creëren van zogeheten 'plasdras-weilanden' waar permanent of tijdelijk water wordt opgezet. Inrichtingsmaatregelen gericht op vernatting dienen altijd samen te gaan met aangrenzend kruiden- en bloemrijk grasland met voldoende insecten waar kuikens kunnen opgroeien.
Weidevogels hebben grote, open gebieden nodig. Bomen en bosjes in weidevogelkerngebieden moeten zoveel mogelijk worden verwijderd om de openheid te garanderen. Bomen en bosjes in weidevogelgebied zijn bovendien potentiële nest- en verblijfplaatsen voor predatoren als kraai, buizerd, vos of marterachtigen.

Beheer In aanvulling op inrichtingsmaatregelen is een goed afgestemd beheer noodzakelijk. Bloem- en kruidenrijk grasland moet matig worden bemest met bij voorkeur ruige stalmest. Deze mest draagt bij aan een rijk bodemleven, in tegenstelling tot geïnjecteerde drijfmest.
Voor het uitkomen van de eieren en het overleven van kuikens is het noodzakelijk om laat te maaien, ná 15 juni. Grasland dat eerder wordt gemaaid, moet vrij zijn van nesten en kuikens. Beperken van predatie van kuikens en eieren kan een belangrijke aanvullende maatregel zijn. Daarbij moet ook gedacht worden aan het plaatsen van rasters onder stroom tegen vossen. De belangrijkste maatregel tegen overmatige predatie lijkt het vergroten en verbinden van geschikt weidevogelhabitat.

Akkerland

Inrichting Akkervogels lijden onder een groot gebrek aan (on)kruiden, insecten en geschikt en veilig broedhabitat. Een goede maatregel is de inrichting van meerjarige brede, kruidenrijke akkerranden en zogeheten keverbanken. Dit zijn lijnvormige verhogingen in akkerbouwgebieden, ingezaaid met inheemse bloemen en kruiden. Akkervogels vinden hier voedsel zoals insecten, zaden en muizen. Akkeranden dienen minstens tien meter breed te zijn en met de juiste mengsels van inheemse planten te worden ingezaaid. Een grootschaligere maatregel is de aanleg van zogenaamde 'vogelakkers'. Deze vogelakkers hebben afwisselend stroken met natuurbraak, ingezaaid met grassen, granen en kruiden en stroken groenvoedergewas voor de veehouderij met rode klaver of luzerne. De natuurbraakstroken zijn aantrekkelijk voor (veld)muizen en daarmee voor roofvogels en uilen. Veldleeuweriken en kwartels vinden in vogelakkers broedgelegenheid en voedsel.

Kleinschalig cultuurlandschap

Inrichting Aanplant van houtwallen en windsingels met streekeigen boomsoorten en struiken zoals elzen, eiken, meidoorns en vlier bieden gedurende meerdere seizoenen voedsel, beschutting en broedgelegenheid aan vogels als geelgors en spotvogel. Steenuilen vangen in de nabijheid van zulke houtwallen muizen en grote insecten als meikevers.
De waarde van houtwallen en heggen neemt voor vogels toe als er in de nabijheid ruige, ongebruikte stukjes land zijn waar vogels zaden en insecten kunnen vinden. Dat zijn bij voorkeur wat lager gelegen, natte delen. Ook de inrichting van erven met inheemse en streekeigen bomen en struiken en een plek met wat ruige stalmest, biedt veel vogels een geschikt habitat. Onder andere boerenzwaluwen en ringmussen vinden op zulke erven voedsel.
Naast houtwallen en heggen zijn het creëren van poelen in het landschap en het terugbrengen van meanderende beken inrichtingsmaatregelen waar veel vogels en allerlei andere soorten planten en dieren van profiteren.

Beheer Landschapselementen zoals houtwallen vragen om regelmatig onderhoud van snoeien en kappen. Voor een rijkdom aan insecten werkt het goed als er in bermen, in randen van akkers en bij houtwallen kruidenrijke delen staan die pas laat in of na de zomer gemaaid worden. Voor de natuurlijke rijkdom van het kleinschalig cultuurlandschap is het goed als er weer akkertjes met rogge en gerst terugkomen. Oud grasland dient behouden te blijven en bij voorkeur niet zwaar bemest.

TERUG NAAR INHOUDSOPGAVE

3. Verplichtingen, instrumenten en het huidige beleid

3.1 Internationale verplichtingen van Nederland

Nederland heeft op grond van EU regelgeving en verschillende verdragen verstrekkende internationale verplichtingen voor de bescherming van boerenlandvogels en hun leefgebieden. Nederland heeft een bijzondere verantwoordelijkheid voor weidevogels als de grutto, kievit en scholekster, omdat een belangrijk deel van de Europese populaties van deze soorten in Nederland broedt. De verplichtingen zijn echter ook van toepassing op alle andere boerenlandvogels, waaronder de akkervogels en erfvogels die in Nederland voorkomen.

De belangrijkste verplichtingen vloeien voort uit de EU Vogelrichtlijn en de Overeenkomst inzake de bescherming van Afrikaans-Euraziatische trekkende watervogels (AEWA). Verplichtingen zijn daarnaast te vinden in andere natuurbeschermingsverdragen, waaronder het Verdrag van Bern inzake het behoud van wilde dieren en planten en hun natuurlijk leefmilieu in Europa.

Vogelrichtlijn

Nederland is op grond van de Vogelrichtlijn tot het volgende verplicht.

- Het nemen van alle nodige maatregelen voor de **duurzame instandhouding van de populaties van alle soorten boerenlandvogels** die in Nederland voorkomen als broedvogel of trekvogel. Deze verplichting komt neer op het nemen van de noodzakelijke maatregelen voor het behoud en herstel van populaties van deze vogelsoorten in een **gunstige staat van instandhouding**.
- Het nemen van alle nodige maatregelen om voor alle soorten boerenlandvogels een voldoende gevarieerdheid van leefgebieden en een voldoende omvang ervan te beschermen, in stand te houden of te herstellen. Daarvoor moeten in de eerste plaats de volgende maatregelen worden getroffen:
  - instelling van beschermingszones;

TERUG NAAR INHOUDSOPGAVE

- onderhoud en ruimtelijke ordening overeenkomstig de ecologische eisen van leefgebieden binnen en buiten de beschermingszones;
- herstel of weer aanleggen van vernietigde biotopen;
- aanleg van biotopen.

- Het treffen van speciale beschermingsmaatregelen, in het bijzonder door aanwijzing en bescherming van **Natura 2000-gebieden** voor gespecificeerde vogelsoorten en geregeld voorkomende trekvogels en het nemen van passende maatregelen om vervuiling en verslechtering van deze gebieden te voorkomen.
- Het **verbieden** van het opzettelijk doden van boerenlandvogels, het opzettelijk vernielen of beschadigen van nesten en eieren en het opzettelijk storen van vogels, met name gedurende de broedperiode. Deze verboden gelden ook voor reguliere agrarische activiteiten zoals maaien en mestinjectie, in het bijzonder in de broedperiode. Deze verplichting vereist dat effectief wordt voorkomen dat boerenlandvogels worden gedood en nesten en eieren vernield of beschadigd worden door agrarische activiteiten.
- Het **voorkomen van verslechtering** van de populaties van boerenlandvogels en de gevarieerdheid en omvang van hun leefgebied.

AEWA en AEMLAP

Nederland heeft zich verbonden aan de Bonn Conventie (CMS). Onder deze conventie zijn twee instrumenten relevant voor boerenlandvogels: AEWA en AEMLAP *(African-Eurasian Waterbird Agreement, African-Eurasian Migratory Landbird Action Plan)*. AEWA is van toepassing op watervogels zoals grutto en slobeend, AEMLAP op alle migrerende zangvogels, zoals zomertortel en gele kwikstaart. Nederland is op grond van AEWA verplicht de betreffende soorten in een gunstige staat van instandhouding te houden of te herstellen, waaronder een strikte soortbescherming, het beschermen van leefgebieden, het aanpakken van problemen veroorzaakt door menselijke activiteiten. AEMLAP is niet bindend, maar bevat concrete acties voor alle landen in de trekroute.

Internationale actieplannen

Er zijn internationale actieplannen vastgesteld voor de bescherming van verschillende bedreigde en kwetsbare soorten boerenlandvogels. Dergelijke soortgerichte beschermingsplannen zijn onder andere vastgesteld voor de volgende vogelsoorten.

- Grutto: International Single Species Action Plan for the Conservation of the Black-tailed Godwit.
- Kwartelkoning: International Single Species Action Plan for the Conservation of the Corncrake.
- Wulp: International Single Species Action Plan for the Conservation of the Eurasian Curlew.
- Zomertortel: International Single Species Action Plan for the Conservation of the European Turtle-dove.

Recent is een nieuw actieplan vastgesteld voor acht soorten steltlopers (bonte strandloper, grutto, kemphaan, kievit, scholekster, tureluur, watersnip, wulp): International Multi-Species Action Plan for the Conservation of Breeding Waders in Wet Grassland Habitats in Europe (2018-2028).
Deze actieplannen bevatten een breed scala aan maatregelen die overheden en andere betrokken instanties geacht worden te treffen voor deze soorten met bijbehorende prioritering en tijdpad.

Uitvoering internationale verplichtingen in Nederlandse wetgeving

De hiervoor beschreven internationale verplichtingen worden in Nederland hoofdzakelijk geïmplementeerd via de **Wet natuurbescherming** en daarop gebaseerde regelgeving. De bescherming van boerenlandvogels wordt daarnaast gedeeltelijk vormgegeven via de ruimtelijke ordeningswetgeving en regelingen voor agrarisch natuurbeheer. Ook generieke milieuwetgeving (o.a. Meststoffenwet, Wet bodembescherming, Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden, Wet milieubeheer en Waterwet) is relevant, omdat daarmee verschillende algemene drukfactoren voor boerenlandvogels worden gereguleerd.

3.2 Taakverdeling tussen de rijksoverheid en provincies

De rijksoverheid en de provincies zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor het naleven van de internationale verplichtingen. De provincies hebben op nationaal niveau de belangrijkste taken en bevoegdheden voor de bescherming van boerenlandvogels en hun leefgebieden.

De provincies zijn verantwoordelijk voor het volgende.

- Het opstellen en uitvoeren van provinciaal beleid voor het behoud en herstel van boerenlandvogels en hun leefgebieden.
- De integratie van dit beleid in het provinciale economische beleid, ruimtelijke beleid, milieubeleid, waterbeleid en cultuurbeleid.
- Het verzekeren van de samenhang met het beleid en de verantwoordelijkheden van andere overheden op dat terrein, in het bijzonder gemeenten en waterschappen.
- Het treffen van actieve beschermingsmaatregelen voor de bescherming, instandhouding of herstel van biotopen en leefgebieden in voldoende gevarieerdheid voor alle boerenlandvogels, in het bijzonder voor bedreigde soorten.
- Het opstellen van provinciale programma's om de staat van instandhouding van boerenlandvogels te verbeteren.
- Het toezien op de naleving van de verbodsbepalingen die gelden voor alle boerenlandvogels, het voorkomen van overtredingen van deze verboden en het handhavend optreden bij geconstateerde of dreigende overtredingen.
- Het verlenen van ontheffingen, vergunningen en vrijstellingen, bijvoorbeeld voor beschermings- of onderzoeksdoeleinden.

- Het verzamelen en rapporteren aan de rijksoverheid van gegevens omtrent de staat van instandhouding van boerenlandvogels, genomen besluiten en getroffen maatregelen.
- Het afleggen van verantwoording over de geleverde inspanningen voor het behalen van de doelstellingen uit de Vogelrichtlijn.

Verantwoordelijkheden rijksoverheid

De rijksoverheid draagt de eindverantwoordelijkheid voor het voldoen aan de internationale verplichtingen en kan daar internationaal op worden aangesproken. De provincies kunnen door het Rijk worden aangesproken op de uitoefening van hun verantwoordelijkheden.

De rijksoverheid is verder verantwoordelijk voor het volgende.

- Het opstellen en uitvoeren van nationaal beleid voor het behoud en herstel van boerenlandvogels en hun leefgebieden.
- Het toezien op de staat van instandhouding van de boerenlandvogels in Nederland.
- Het bevorderen van onderzoek en wetenschappelijk werk voor de bescherming van de boerenlandvogels.
- Het verzamelen en verstrekken van gegevens aan de Europese Commissie overeenkomstig de vereisten uit de Vogelrichtlijn.
- Het opstellen van nationale programma's om de staat van instandhouding van vogels te verbeteren of de belasting van Natura 2000-gebieden te verminderen.
- De aanwijzing van Natura 2000-gebieden.
- De goedkeuring van gedragscodes voor gespecificeerde werkzaamheden, inclusief bestendig beheer of onderhoud in de landbouw.
- Het verlenen van ontheffingen, vergunningen en vrijstellingen ten aanzien van activiteiten van nationaal belang die in de wet zijn gespecificeerd, zoals grootschalige ruimtelijke ingrepen.

3.3 Provinciale instrumenten voor bescherming boerenlandvogels

De provincies hebben een breed scala aan instrumenten tot hun beschikking om invulling te geven aan hun wettelijke taken en bevoegdheden voor de bescherming van boerenlandvogels en hun leefgebieden.
De volgende instrumenten zijn daarvoor in het bijzonder geschikt en noodzakelijk.

- **Provinciaal actieplan voor boerenlandvogels:** niet juridisch bindend, wel richtinggevend. De provincie wordt geacht zijn eigen beleid uit te voeren en na te leven. Integreren van natuur in andere beleidsprioriteiten, zoals de energietransitie, woningbouw en klimaatadaptatie is daarbij essentieel. En het waarborgen van de samenhang met het beleid en de verantwoordelijkheden van andere overheden op dat terrein, in het bijzonder gemeenten en waterschappen.
- **Provinciaal programma** op grond van art. 1.13 Wet natuurbescherming om de staat van instandhouding van boerenlandvogels binnen afzienbare termijn te verbeteren.
- **Betere ruimtelijke bescherming van leefgebieden** door de belangrijkste gebieden voor weidevogels en akkervogels onderdeel te maken van Natuurnetwerk Nederland of door ze een andere vorm van ruimtelijke bescherming te geven.
- **Verbetering agrarisch natuurbeheer:** aangeven op welke punten het collectieve stelsel moet worden aangescherpt (niet alleen extra geld). Het goed aansturen van de agrarische collectieven.
- **Naleving verzekeren van de passieve bescherming van boerenlandvogels** bij de uitvoering van agrarische activiteiten. Het stimuleren van de ontwikkeling van een landelijke gedragscode voor de landbouw (art. 3.31 Wet natuurbescherming).

3.4 Beleidsanalyse Noord-Brabant

Er is weinig informatie te vinden over maatregelen die de provincie neemt of wil nemen voor de bescherming van boerenlandvogels. Vanuit maatschappelijke organisaties zijn er zinvolle projecten, onder andere voor de patrijs en voor weidevogels. Maar van een door de provincie gedragen aanpak en regievoering is geen sprake.

Het Natuurbeheerplan 2016 zegt dat de provincie streeft naar het behoud van een aantal soorten die van internationaal belang zijn. Daarnaast streeft de provincie volgens dit plan naar het behoud van soorten die tot nu toe weinig aandacht hebben gehad. Om welke soorten het gaat is echter niet duidelijk. Evenmin is de precieze betekenis van ‘behoud’ helder. Wordt bedoeld behoud van de huidige aantallen of behoud van de soort in de

provincie, desnoods in veel lagere aantallen?
De provincie Noord-Brabant straalt veel ambitie uit in haar natuurbeleid en neemt veel initiatieven. Het natuurbeleid van de provincie zou compleet zijn wanneer ook de bescherming van boerenlandvogels hoog op de agenda komen.

Samenvattend steunt de provincie Noord-Brabant enkele concrete projecten waar akker- en weidevogels op lokale schaal van profiteren. Het ontbreekt evenwel aan een gericht provinciaal beleid voor de bescherming van de boerenlandvogels en hun leefgebieden; een beleid met concrete doelstellingen en bijbehorende inzet van instrumenten. Daarnaast voert de provincie onvoldoende de regie op dit zo belangrijke beleidsterrein.

Klik **hier** en bekijk ook onze oproep aan de andere provincies.

TERUG NAAR INHOUDSOPGAVE